

DOUĂ PUMNALE DE TIP SICA DIN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI¹

Valeriu SÎRBU*

Mots-clés: *poignards du type sica, Gêto-Daces, élites guerrières.*

Cuvinte-cheie: *pumnale de tip sica, geto-daci, elite războinice.*

Résumé: *On y présente les caractéristiques essentielles de deux poignards du type sica, une donation faite par M. Adrian Boeriu au Musée National d'Histoire de la Roumanie. Vu que l'on ne connaît ni les circonstances, ni la zone de la découverte, on n'a pas pu faire des observations détaillées concernant les contextes archéologiques. L'étude s'achève par une série d'opinions sur la diffusion, la chronologie et la signification de ce type de poignard dans la vie des élites guerrières des Gêto-Daces.*

Rezumat: *Se prezintă caracteristicile esențiale a două pumnale de tip sica donate Muzeului Național de Istorie a României de domnul Adrian Boeriu. Întrucât nu se cunosc condițiile și zona unde au fost descoperite, nu s-au putut face o serie de observații de detaliu privitoare la contextele arheologice. În final, s-au emis câteva opinii privitoare la răspândirea, cronologia și semnificația acestui tip de pumnal în viața elitei războinice a geto-dacilor.*

Pumnalele au intrat în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României datorită donației făcute de domnul Adrian Boeriu, în 2009-2010, care le-a achiziționat de la Londra. Din acest motiv nu putem ști locul lor de descoperire, dar nu poate fi nici un dubiu că ele provin din aria de locuire a geto-dacilor, mai probabil din sud-vestul României sau nordul Bulgariei, dar nu pot fi excluse, evident, nici alte zone locuite de tracii nordici. Acum ne propunem doar o publicare preliminară a pieselor, întrucât ele nu au fost complet conservate, deci decorul nu este observabil pe toată suprafața lor, îndeosebi la pumnalul nr. 2.

Pumnalul nr. 1 (L = 0,340 m; Lg. lamă = 0,270 m; Lg. mâner = 0,070 m; lt. max. lamă = 0,040 m; lt. max. mâner = 0,024 m). Fig. 1.

¹ Mulțumim, și pe această cale, d-lui dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu, directorul general al Muzeului Național de Istorie a României, pentru posibilitatea de a publica aceste piese.

* Valeriu Sîrbu: Muzeul Brăilei, Piața Traian nr. 3, Brăila, 810153.

Piesă din fier, puternic oxidată, primul strat exfoliat în mare parte; se observă bine faptul că a fost călit și ciocănit în mai multe rânduri. Miezul este încă bine păstrat, de culoarea oțelului, lucios.

Lama curbată, în special de la jumătate spre vârf, triunghiulară în secțiune, cu ceafa plată, vârful ascuțit.

Limba mânerului este scurtă, triunghiulară în plan și rectangulară în secțiune, capătul rotunjit, prevăzut cu un singur nit pentru fixare, de formă cilindrică, extremitatea semiglobulară (Fig. 1 d).

Fața 1. Din decor se păstrează doar prima jumătate, dinspre mâner, constituit din două șiruri de triunghiuri cu vârfurile unele spre altele, realizate cu poansonul (Fig. 1 a, c).

Canalul de scurgere este pronunțat, adânc, semioval, lat de 0,007 m.

Fața nr. 2. Este puternic oxidată și exfoliată; deocamdată, nu se observă elemente de decor (Fig. 1 b).

Pumnalul nr. 2. (Lg. = 0,350 m; Lg. lamă = 0,260 m; lt. mâner = 0,085 m - fără capătul întors). Fig. 2.

Piesă din fier puternic oxidată la suprafață, dar restul este încă bine păstrat, cu aspect de oțel.

Lama este curbată, îndeosebi jumătatea dinspre vârf, triunghiulară în secțiune, cu ceafa plată, vârful ascuțit.

Mâner lung, de formă rectangulară în plan și profil, cu capătul întors la 90°, cu siguranță după descoperire, deoarece ruptura este recentă. Este prevăzut cu trei orificii și nituri pentru fixare, de formă cilindrică, cu capetele aproape semiglobulare, decorate cu șase incizii adânci, radiale, care dau aspectul unor raze de soare; „vârfurile” niturilor au terminația în forma unor conuri aplatizate, obținute prin ciocănire (Fig. 2c-f).

Plăselele care îmbrăcau mânerul, realizate dintr-un material perisabil, erau fixate prin două plăcuțe. Plăcuța de lângă lamă („garda”) era realizată din tablă (l = 0,015 m), ornamentată pe mijloc cu o canelură lată, mărginită de două linii incizate, paralele, superficiale (Fig. 2 f). La capăt era o plăcuță ovală din tablă (D = 0,026 x 0,017 m), decorată la capătul mânerului cu o linie lată, în relief (Fig. 2 d); plăcuța, împreună cu limba mânerului, sunt acum îndoite.

Fața nr. 1. Pe această parte este un canal mărginit de două linii incizate, încadrat de două benzi de linii incizate în zig-zag, acum observabile doar în zona dinspre mâner, întrucât restul piesei este puternic oxidat (Fig. 2 g).

Fața 2 prezintă o linie incizată (L = 0,147 m), adâncă, ce urmărește linia muchiei, trasată doar în zona dinspre vârful lamei (Fig. 2 a).

Observații preliminare. Deși piesele nu sunt total curățate de zonele oxidate, deci nu pot fi făcute desene complete, am dorit să le punem în circuitul științific, datorită interesului deosebit manifestat pentru acest tip de armă².

Întrucât recent răspândirea, tipologia și semnificația pumnaletelor de tip *sica* au fost deja abordate³, noi ne vom limita acum doar la câteva considerații.

² După curățirea și conservarea totală a pieselor, le vom desena și republica, într-un context mai larg și cu comentarii mai ample privitoare la semnificația lor pentru elitele războinice geto-dacice.

Cu toate acestea, nu există un studiu complet și complex asupra pumnalelor de tip *sica* din lumea tracică, care să includă atât un catalog și desenele tuturor pieselor, cât și o tipologie și o analiză exhaustivă asupra lor. De exemplu, doar până în 1997 și doar în nord-vestul Balcanilor (între Timoc și Isker), s-au găsit 56 de pumnaie, databile în sec. III-I a. Chr.⁴. Astfel, este de presupus că numărul pieselor de acest tip, cunoscute până acum, depășește, cu mare probabilitate, cifra de 150.

Din punct de vedere topologic (dimensiuni, formă, canal de scurgere a sângelui, decor) cele două piese pe care le publicăm acum întrunesc toate caracteristicile pentru a fi incluse în categoria pumnalelor de tip *sica*. Ele se încadrează în tipurile deja cunoscute, dar au și mici particularități. De exemplu, analogii apropiate pentru aceste două piese provin din morminte de incinerare descoperite la Varna⁵.

Apreciem și noi că nu pot fi incluse în categoria pumnalelor de tip *sica* armele curbe care au mai mult de 45 cm; armele de dimensiuni mai mari sunt fie *mahaira*, fie *falx*. Deși pumnaie sunt considerate, de regulă, armele cu două tăiușuri, iar cele de tip *sica* au doar unul, apreciem că denumirea cea mai proprie pentru armele curbe dacice cu un tăiș, canal de scurgere, cu dimensiuni de sub 45cm, e preferabil să fie *pumnaie de tip sica*.

Majoritatea cercetărilor care s-au ocupat de publicarea sau analiza unor asemenea pumnaie, databile în sec. IV a. Chr. - I p. Chr., au constatat că cele mai numeroase descoperiri se află în aria grupului denumit Padea - Panagjurski Kolonii⁶. Sunt tot mai numeroase descoperirile de piese similare din zone care depășesc cu mult aria de răspândire a grupului Padea-Panagjurski Kolonii (nord-vestul Bulgariei, nord-estul Serbiei și sud-vestul României). Între acestea amintim pe cele din sud-vestul Transilvaniei⁷, din bazinul Tisei superioare, așa cum sunt cele șase piese doar de la Malaja Kopanja⁸, la care se adaugă exemplarele de la Solotvino⁹ și Zemplin¹⁰ ori din alte alte situri dacice. După opinia noastră, descoperirile din aria intracarpatică și din bazinul Tisei Superioare, ca și din alte zone, n-ar mai trebui incluse în aria grupului Padea - Panagjurski Kolonii, care se referă la o anume arie geografică (nord-vestul-Bulgariei, nord-estul Serbiei, zona Porților de Fier și Oltenia), la o anume perioadă (sec. III/II - I a. Chr.) și la o anume structură cultural-arheologică a vestigiilor.

Acest tip de armă este o creație indiscutabilă a lumii tracice. Așa cum dovedesc descoperirile arheologice sau reprezentările iconografice, cele mai vechi exemplare, databile încă din a doua jumătate a sec. IV - prima jumătate a sec. III a. Chr., se cunosc din sudul Balcanilor¹¹. Încă din sec. III a. Chr. apar

³ RUSTOIU 2007, 67-82; BORANGIC 2009, 22-73.

⁴ TORBOV 1997, 15-46.

⁵ GEORGIEVA 1992, 73-80.

⁶ NICOLAESCU-PLOPȘOR 1948, 17-33; WOZNIAK 1974, 98-104, fig. 8-10; TORBOV 1997, 15-46; SÎRBU, RUSTOIU 1999, 77-91; SÎRBU, ARSENESCU 2006, 163-186.

⁷ RUSTOIU 2005, 109-119; SÎRBU *et alii* 2007, 155-177.

⁸ KOTYGOROSHO 2009, 63, fig. 24.

⁹ VASILIEV *et alii* 2002, 74, fig. 4.

¹⁰ BUDINSKÝ-KRIČKA, LAMIOVA-SCHMIEDLOVÁ 1990, pl. 1/3.

¹¹ MIKOFF 1954, pl. III, XXVI; DOMARADZSKI 1986, 227-228, fig. 1; 1991, 59, fig. 26/9; OGNENOVA-MARINOVA 1984, 184-185, fig. 17.

descoperiri din nordul Balcanilor, iar din sec. II a. Chr. - I p. Chr. numeroase piese au fost găsite în nordul Dunării.

Descoperirile arheologice indică, astfel, o „migrare” geografică și cronologică a acestui tip de armă, de la sud la nord, în lumea tracică.

Desigur, câteva exemplare s-au găsit și în afara ariei locuite de geto-daci, așa cum este cazul unor descoperiri din Slovenia¹² sau de la Histria¹³, ori în zone unde au fost atât comunități celtice, cât și dacice, de exemplu în Slovacia¹⁴.

Un fapt este însă cert: peste 90% din pumnalele de tip *sica* se datează în sec. II a. Chr. - I p. Chr. și provin din zone locuite de geto-daci, cu precădere din morminte. După ocultarea, aproape completă, a mormintelor geto-dacice, cândva la mijlocul sec. I a. Chr.¹⁵, numărul pumnaletelor de tip *sica* scade dramatic, dar ele continuă să fie utilizate, așa cum dovedesc rarele piese descoperite sau reprezentările iconografice.

De exemplu, un pumnal de tip *sica* a fost recent găsit într-o depunere rituală de tip moviliță, databilă în sec. I p. Chr., din incinta sacră dacică de la Pietroasa Mică-*Gruia Dării*, jud. Buzău¹⁶. Din cadrul reprezentărilor iconografice cea mai celebră este, indiscutabil, scena sinuciderii regelui Decebal de pe Columna lui Traian¹⁷.

Din aceste date se poate concluziona că pumnalul de tip *sica*, așa cum s-a mai afirmat deseori, a fost o armă cu valențe multiple caracteristică războinicilor daci.

BIBLIOGRAFIE

BABEȘ 1988 - M. Babeș, *Descoperirile funerare și semnificația lor în contextul culturii geto-dace clasice*, SCIVA 39 (1988), 1, 3-32.

BORANGIC 2009 - C. Borangic, *Sica. Tipologie și funcționalitate*, Nemvs, IV (2009), nr. 7-8, 22-73.

BUDINSKÝ-KRIČKA, LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1990 - V. Budinský-Krička, M. Lamiova-Schmiedlová, *A Late 1st Century BC-2nd Century AD. Cemetery at Zemplin*, SlovArch 38 (1990), 2, 245-354.

DOMARADZSKI 1986 - M. Domaradzski, *Les épées en Thrace de la deuxième moitié du Ier millénaire av. n. è.*, Revue Aquitania, Suppl. 1 (1986), 227-231.

DOMARADZSKI 1991 - M. Domaradzski, *Zapadna krepostna stena na grad Kabyle*, in V. Velkov, *Kabyle*, vol. 2, Sofia, 1991, 54-82.

GASPARI, KREMPUŠ, BRIŠNIK 2004 - A. Gaspari, R. Krempuš, D. Brišnik, *Keltski bojevniki grob iz Slatine v Rožni dolini pri Celju?*, Arheološki Vestnik, 55, Ljubliana (2004), 267-289.

GEORGIEVA 1992 - M. Georgieva, *Gräbfunde in der Umgebung von Varna*, Bulletin du Musée National de Varna, 28 (43), (1992), 73-80.

¹² GASPARI, KREMPUŠ, BRIŠNIK 2004, 284-285, map. 2.

¹³ ZIRRA, ALEXANDRESCU 1956, 309, fig. 11.

¹⁴ RUSTOIU 2007, 68-69.

¹⁵ BABEȘ 1988, 3-32; SÎRBU 1993, 39-40.

¹⁶ SÎRBU, DAVÂNCĂ 2011.

¹⁷ VULPE 2002, 199, Scena CXLV.

KOTYGOROSHKO 2009 - V. G. Kotygoroshko, *Necropolis of Mala Kopanja. Locality Chellenica* (în rusă), Karpatika. Vypusk 38, Ujgorod, 2009, 58-133.

MIKOFF 1954 - V. Mikoff, *Le tombeau antique près de Kazanluk*, Sofia, 1954.

NICOLĂESCU-PLOPȘOR 1948 - C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Antiquités celtiques en Olténie. Répertoire*, Dacia 11-12 (1948), 17-33.

OGNEENOVA-MARINOVA 1984 - L. Ognenova-Marinova, *Minor objects, terracottas, sculpture*, in *Sevtopolis*, 1, Sofia, 1984, 159-228.

RUSTOIU 2005 - A. Rustoiu, *The Padea- Panagjurski Kolonii Group in south-western Transylvania (Romania)*, in H. Dobrzanska, V. Megaw, P. Poleska (eds), *Celts on the Margin. Studies in European Cultural Interaction. 7th Century BC - 1st Century AD. Dedicated to Zenon Wozniak*, Krakow, 2005, 109-119.

RUSTOIU 2007 - A. Rustoiu, *Thracian sica and Dacian falx. The history of a national weapon*, in *Dacia Felix. Studia Michaeli Bărbulescu oblata*, Cluj-Napoca, 2007, 67-82.

ȘÎRBU 1993 - V. Șîrbu, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Brăila-Galați, 1993.

ȘÎRBU, RUSTOIU 1999 - V. Șîrbu, A. Rustoiu, *Découvertes funéraires géto-daces du sud-ouest de la Roumanie (±150 - ±50 av. J.- C.)*, in M. Vasić, (ed.), *Le Djerdap/Les Portes de Fer à la deuxième moitié du premier millénaire av. J.- Ch. jusqu'aux guerres daciques*, Kolloquium in Kladovo-Drobeta-Turnu Severin (September-October 1998), Grafomarket, Beograd, 1999, 77-91.

ȘÎRBU, ARSENEȘCU 2006 - V. Șîrbu, M. Arsenescu, *Dacian settlements and necropolises in Southwestern Romania (2nd c. B.C.-1st c. A.D.)*, in S. A. Luca, V. Șîrbu, (eds.), *Proceedings of the 7th International Colloquium of Funerary Archaeology*, Sibiu, 17-17 October 2005, Sibiu, 2006, 163-186.

ȘÎRBU et alii 2007 - V. Șîrbu, S. A. Luca, C. Roman, S. Purece, *Tombs of Dacian Warriors (2nd-1st c. BC) found in Hunedoara-Grădina Castelului (Hunedoara county)*, in V. Șîrbu, S. A. Luca (eds), *Funerary practices in Europe, before and after the Roman conquest (3rd century BC-3rd century AD)*, *Proceedings of the 8th International Colloquium of Funerary Archaeology*, Sibiu, 4th-7th October 2007, Sibiu, 2007, 155-177.

ȘÎRBU, DAVÂNCĂ 2011 - V. Șîrbu, D. Davâncă, *Un pumnal de tip sica descoperit în incinta sacră dacică de la Pietroasa Mică-Gruia Dării, jud. Buzău* (în pregătire pentru tipar).

TORBOV 1997 - N. Torbov, *Krivi trakijski nojove ot III v. pr. Hr.-I v. Otkriti v Severnozapadna Bulgaria*, *Izvestija na Muzeite Severozapadna Bulgaria* 25 (1995), 15-46.

VASILIEV et alii 2002 - V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. A. Balaguri, C. Cosma, *Solotvino - „Cetate” (Ucraina Transcarpatică). Așezări din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului și din evul mediu timpuriu*, Cluj-Napoca, 2002.

VULPE 2002 - R. Vulpe, *Columna lui Traian/Trajan's Column*, București, 2002.

ZIRRA, ALEXANDREȘCU 1956 - V. Zirra, P. Alexandrescu, *Sectorul necropolei tumulare*, in D. M. PIPPIDI et alii, *Raport asupra activității șantierului Histria în campania 1956*, *Materiale* 5 (1959), 283-328.

WOŹNIAK 1974 - Z. Woźniak, *Wschodnie pogranicze kultury Lateńskiej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1974.

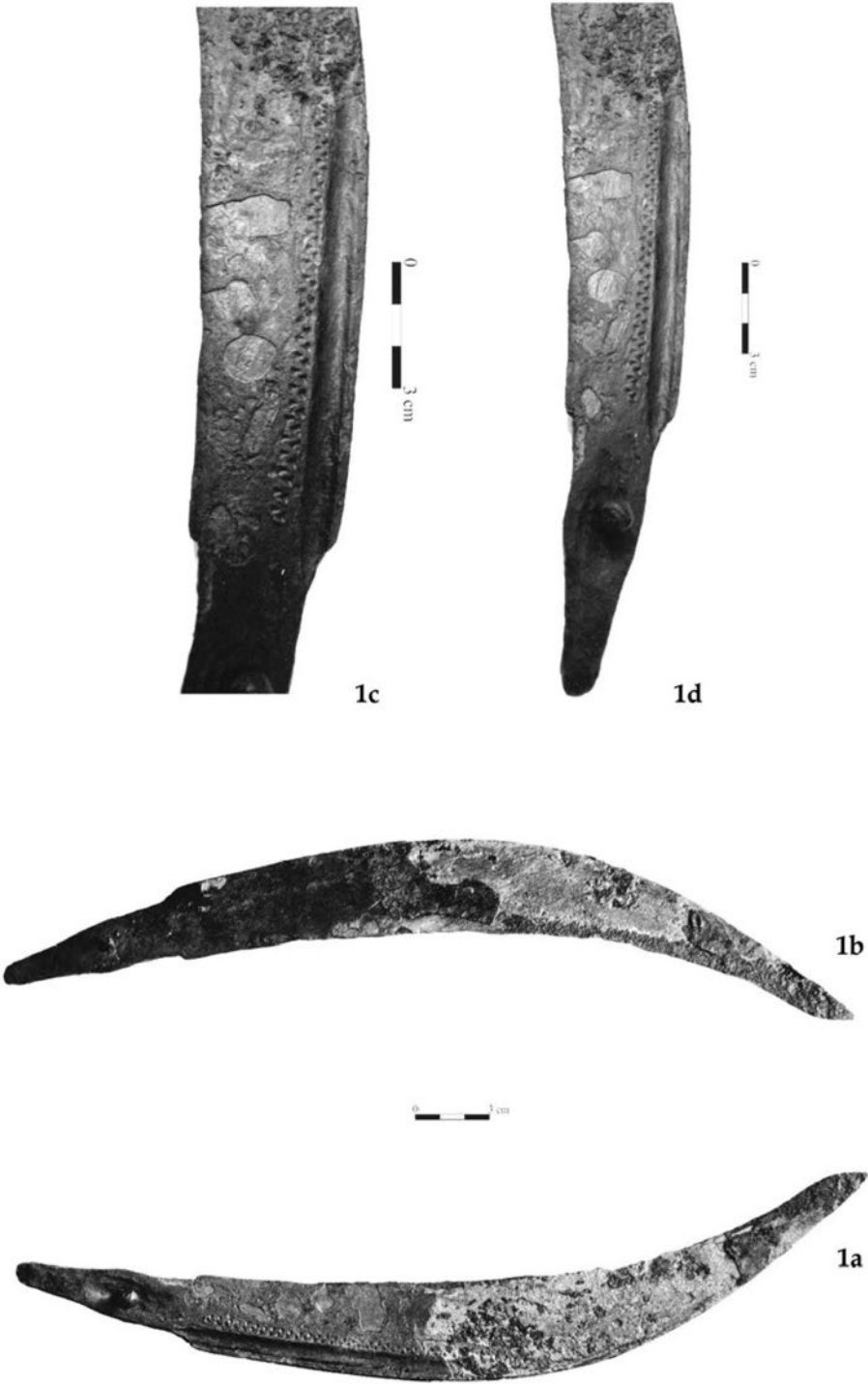

Fig. 1 - Pumnalul nr. 1.

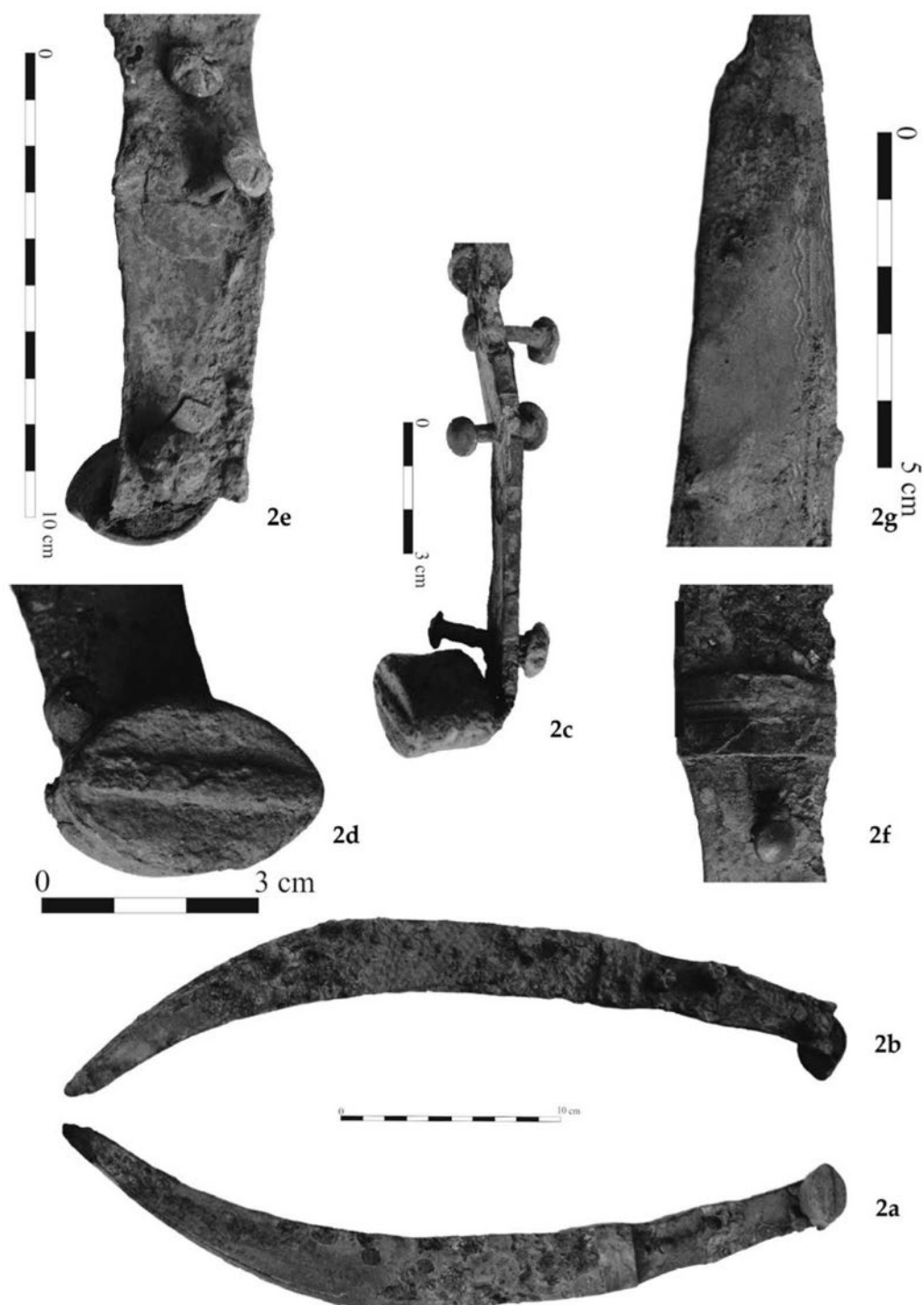

Fig. 2 - Pumnalul nr. 2.